

Odprto založništvo v R Sloveniji

Anomalija na knjižnem trgu
ali akademska nuja? Robni pogoji vzdržnosti

izr. prof. dr. Jonatan VINKLER, Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, Univezitetna knjižnica (direktor), Založba Univerze na Primorskem (glavni urednik)

Ljubljana in online, Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani,
Uspodbujanje podatkovnih strokovnjakov, 14. – 17. 10. 2024

Finančna
Evropska unija
NextGenerationEU

NOC | NAČRT ZA
OKREVANJE
IN ODPORNOST

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA VISOKO ŠOLSTVO
ZNANOST IN INOVACIJE

SPAZNAJ
PODpora pri uvajanjju načel odprte znanosti v Sloveniji

Knjiga - tržno blago: zgodovinska perspektiva

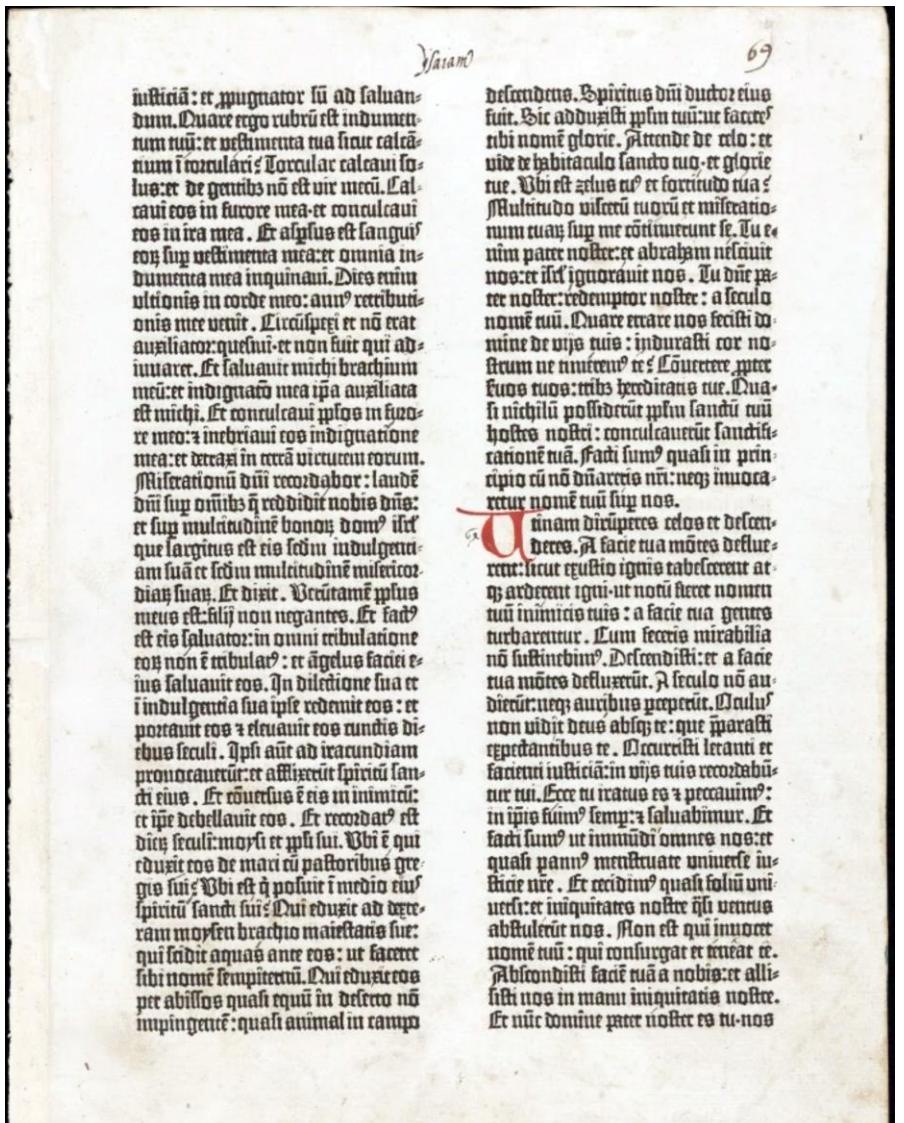
- S pismom kardinala Juana de Carvajala škofu Eneju Silviju Piccolominiju, kasneje papežu Piju II., se začenja vedenje o oblikovanju okcitanskega knjižnega trga.
- Znanstveno založništvo je (predvsem po izdajani snovi) specifična oblika založništva, torej dejavnosti znotraj ekonomije nasploh, zato ga je treba obravnavati po kriterijih za založništvo brez ozira na snov (izdaja mora biti recepcionsko, in torej finančno, uspešna oz. ne sme prinašati izgube).
- Zato je razumevanje komponent knjižnega trga (avtorske pravice, produkcija, horizont pričakovanja potencialnega bralca, recepcija izdaje, knjižni in finančni obrat, modeli za financiranje izdaj, modeli optimizacije) kot "robnega pogoja" za vzdržnost založniške dejavnosti neobhodni pogoj za zagotovitev trajno vzdržnega odprtega založništva v R Sloveniji.

Pinturicchio, *Enej Silvij Piccolomini kot papež Pij II.*, freska, Siena,
okoli 1507.

Knjiga - tržno blago: zgodovinska perspektiva

»Kar so mi napisali o tistem sijajnem možaku, ki so ga videli v Frankfurtu, povsem drži. Nisem videl celotnih Svetih pisem, ampak le nekaj pol iz različnih knjig [Biblje]. Besedilo je izjemno urejeno in čitljivo, slediti mu sploh ni težko. Vaša milost bi ga lahko prebrala brez truda in brez očal. Več ljudi mi je povedalo, da je bilo končanih 158 izvodov, toda drugi pravijo, da jih je 180. Nisem prepričan o točnem številu, vendar ne dvomim, da so izvodi končani, če gre verjeti mojim informatorjem. Če bi poznal vaše želje, bi vam gotovo **kupil** [poudaril J. V.] kakšnega – nekaj knjig so dejansko prinesli sem k cesarju. Poskušal bom dobiti izvod za prodajo, ki bi ga kupil v vašem imenu. Vendar se bojim, da to ne bo mogoče tako zaradi dolžine potovanja kot tudi zato, ker naj bi se **kupci postavili v vrsto** [poudaril J. V.], še preden so bile knjige dokončane.«

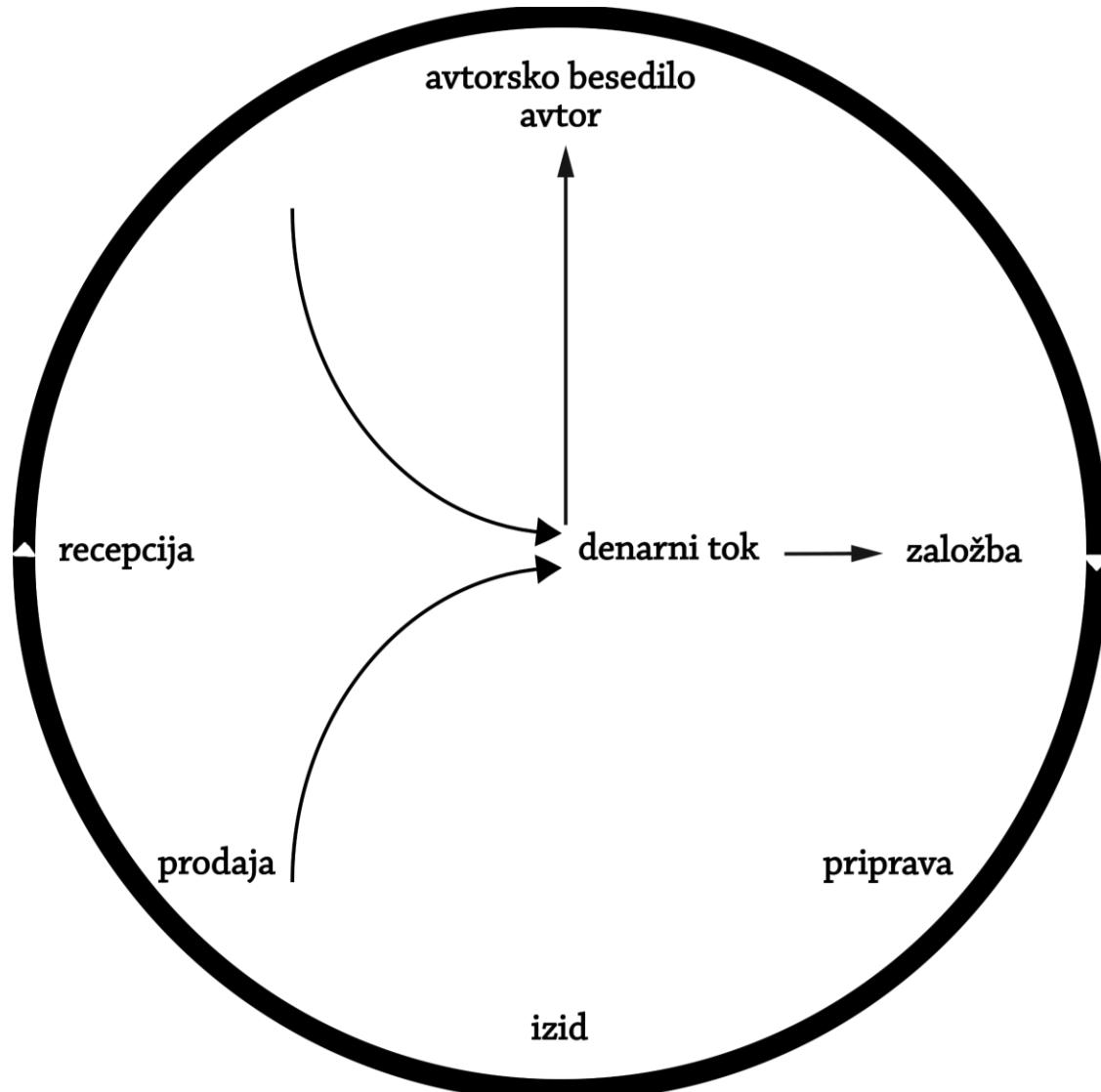
Juan de Carvajal Eneju Silviju Piccolominiju, 12. marec 1455.

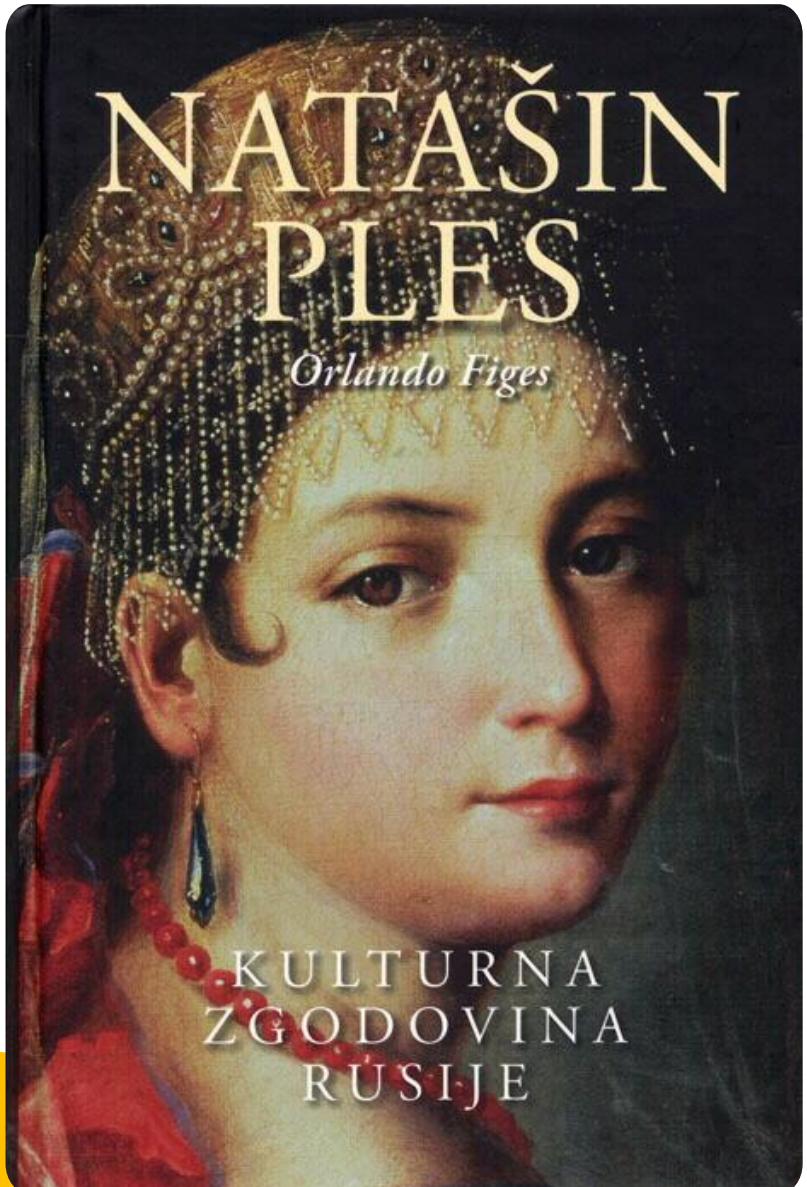

Knjižni obrat: tržni model

Osnovne določnice knjižnega obrata:

- 1) izdajanje = ekonomski podjem;
- 2) primarni cilj izdajanja = ekomska učinkovitost podjema, tj. pozitivni donos na enoto reproducirane avtorske vsebine (npr. na knjigo);
- 3) avtor = tvorec avtorske entitete (besedila ali večkodne komunikacije), ki bo objavljeno kot blago (tj. knjiga, del knjige, revija, del revije ...);
- 4) založba = neobhodni ustvarjalec končne podobe dela, ki bo prodajno blago, in tržnik zadevnega prodajnega blaga;
- 5) bralec = pasivni ali aktivni recipient = kupec prodajnega blaga = generator denarnega toka za vzpostavitev rentabilnosti izdaje kot uspešnega ekomskega podjema: kupec izdaje plača vse stroške podjema, distribuirane na posamezni izvod.

Knjižni obrat: tržni model, primer

FIGES, Orlando. 2007, 2008², 2009, 2012.
Natašin ples: kulturna zgodovina Rusije.
Ljubljana: Modrijan, Studia humanitatis. 608
str.

5. natisov: 2007, 2008 (2), 2009, 2012
Naklada: skupaj 7500 izvodov
Dodelava: tisk 1/1 in 4/4, vezava v 2,5 mm
karton.

Cena: 49,00 EUR

Analiza uspeha?

Knjižni obrat v odprtem založništvu: zakonske zahteve v R Sloveniji

- *Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (ZZrID)*

41. člen:

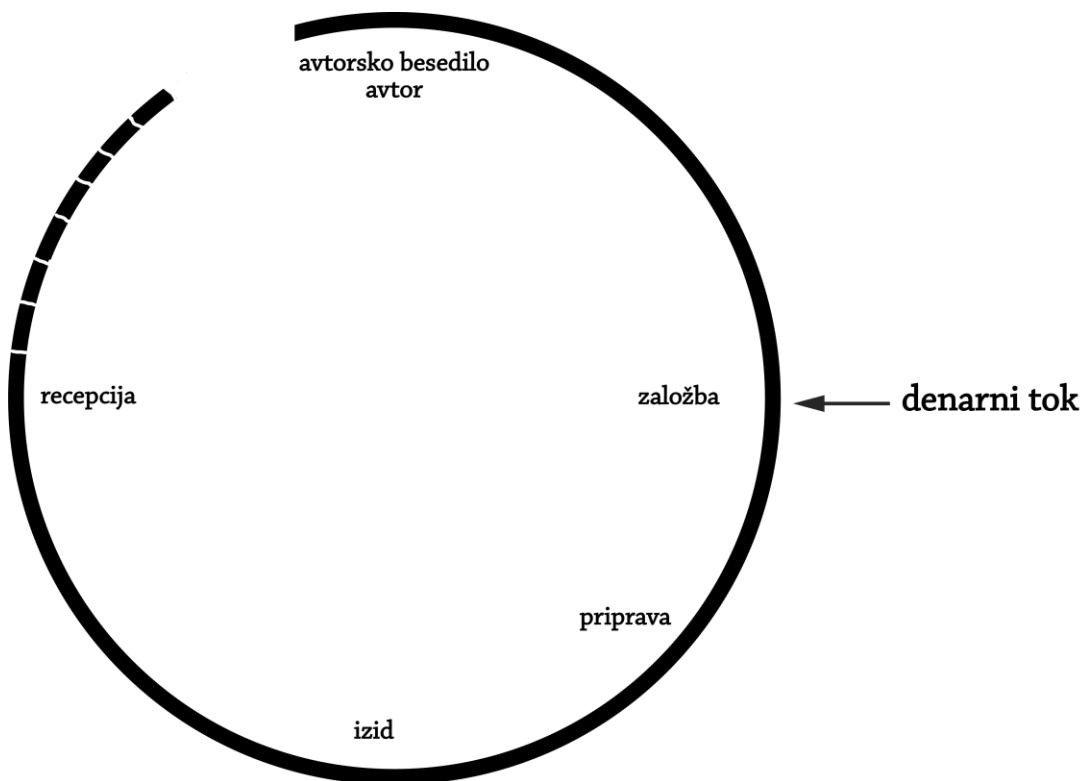
“(1) V okviru raziskav, sofinanciranih z javnimi viri **najmanj v višini 50 %**, mora financer zahtevati, izvajalec znanstvenoraziskovalne dejavnosti pa zagotoviti odprt dostop do vseh recenziranih znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov ter drugih rezultatov raziskav. Izvajalec znanstvenoraziskovalne dejavnosti oziroma raziskovalci morajo to obveznost upoštevati tudi pri individualnem upravljanju s pravicami intelektualne lastnine, tako, da si pridržijo ustrezен obseg pravic, potreben za izpolnjevanje obveznosti iz tega odstavka.”

42. člen (*znanstvene revije in monografije slovenskih založnikov*):

“(1) Znanstvene revije izdajateljev s sedežem v Republiki Sloveniji in zamejstvu, ki vsebujejo recenzirane članke in je njihovo izdajanje v celoti financirano z državnimi viri, morajo zagotoviti odprt dostop do svojih vsebin.

(2) Financiranje znanstvenih monografij z državnimi viri se izvaja pod pogoji, ki omogočajo odprti dostop do celotnih vsebin digitalnih izdaj znanstvenih monografij ob objavi, ob upoštevanju pravic intelektualne lastnine in upravljanju avtorskih pravic s prostimi licencami.”

Knjižni obrat: model odprtega založništva

Osnovne določnice knjižnega obrata:

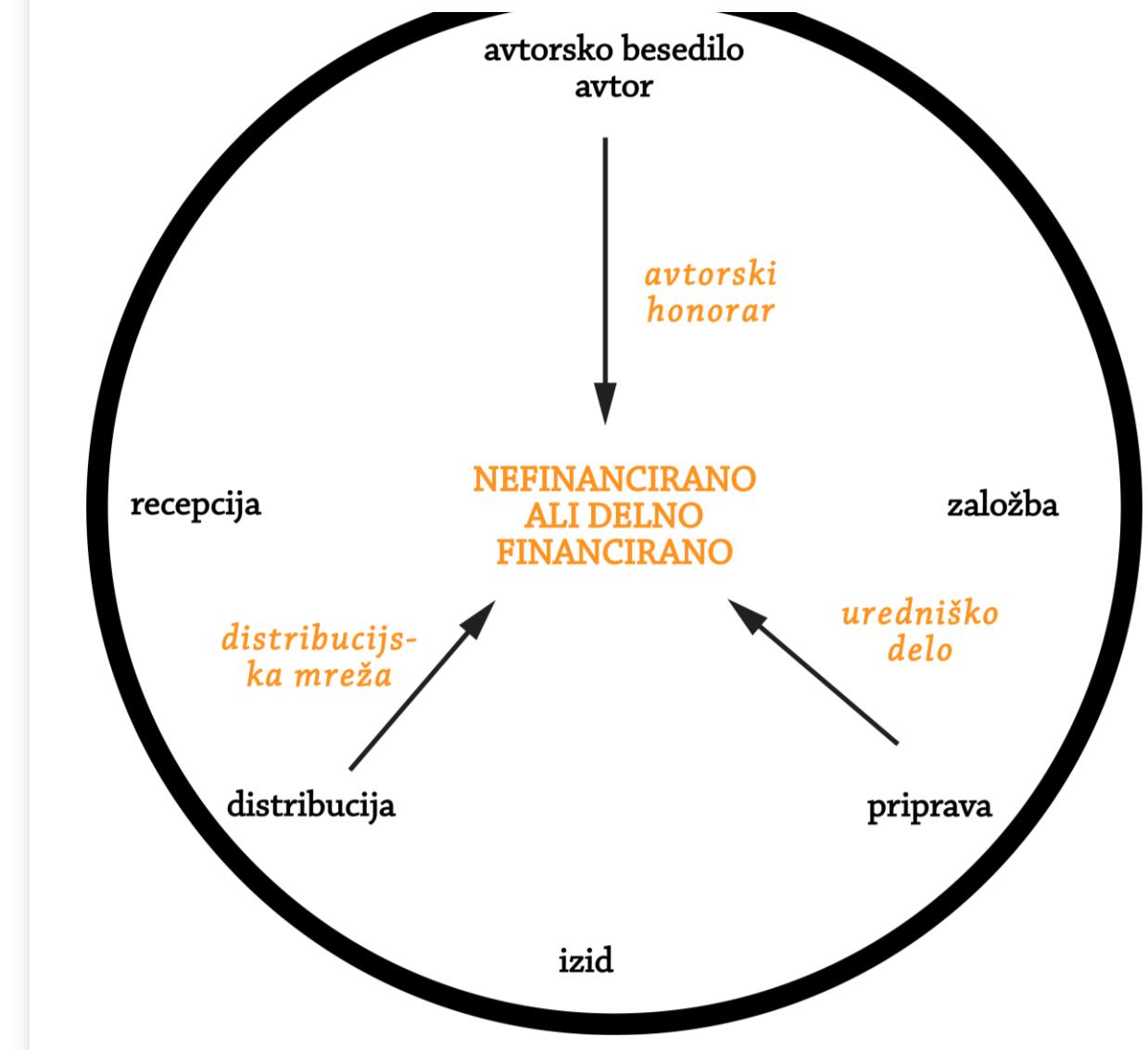
- 1) osnovno vodilo: „davkoplačevalec plača le enkrat“ (v obliki davkov, vendar ne tudi v obliki prispevka za dostop do objave, ne plača npr. stroška nakupa ali naročnine);
- 2) izdajanje = javna služba (diseminacija znanja, ustvarjenega z javnimi sredstvi);
- 3) avtor = tvorec avtorske entitete (besedila ali večkodne komunikacije), ki naj bo objavljena;
- 4) založba = sekundarni „avtor“: ustvarjalec končne podobe dela, ki bo objavljeno;
- 5) bralec = pasivni ali aktivni recipient = prejemnik objave.

Odprto založništvo 1: financiranje

Izdajanja ne financira več bralec z nakupom, temveč država, toda:

- 1) le-ta ne financira javne službe celovito, kajti
- 2) niso financirani vsi segmenti postopka, nujnega za trajno stabilno delovanja knjižnega obrata;
- 3) financiranje je ali projektno in/ali po tarifi, ki je nižja od tržne za posamezne dejavnosti ali je nižja, kot jo za pravno istovrstno dejavnost dajejo druge ustanove R Slovenije, ki podpirajo izdajanje izvirne literature v slovenskem jeziku (npr. Javna agencija R Slovenije za knjigo).

Kaj zapisano pomeni?

$$C_{cena\ izdaje} = \sum_{n_1-n_x} * 1,22$$

Odprto založništvo: financiranje 2: enačba preživetja

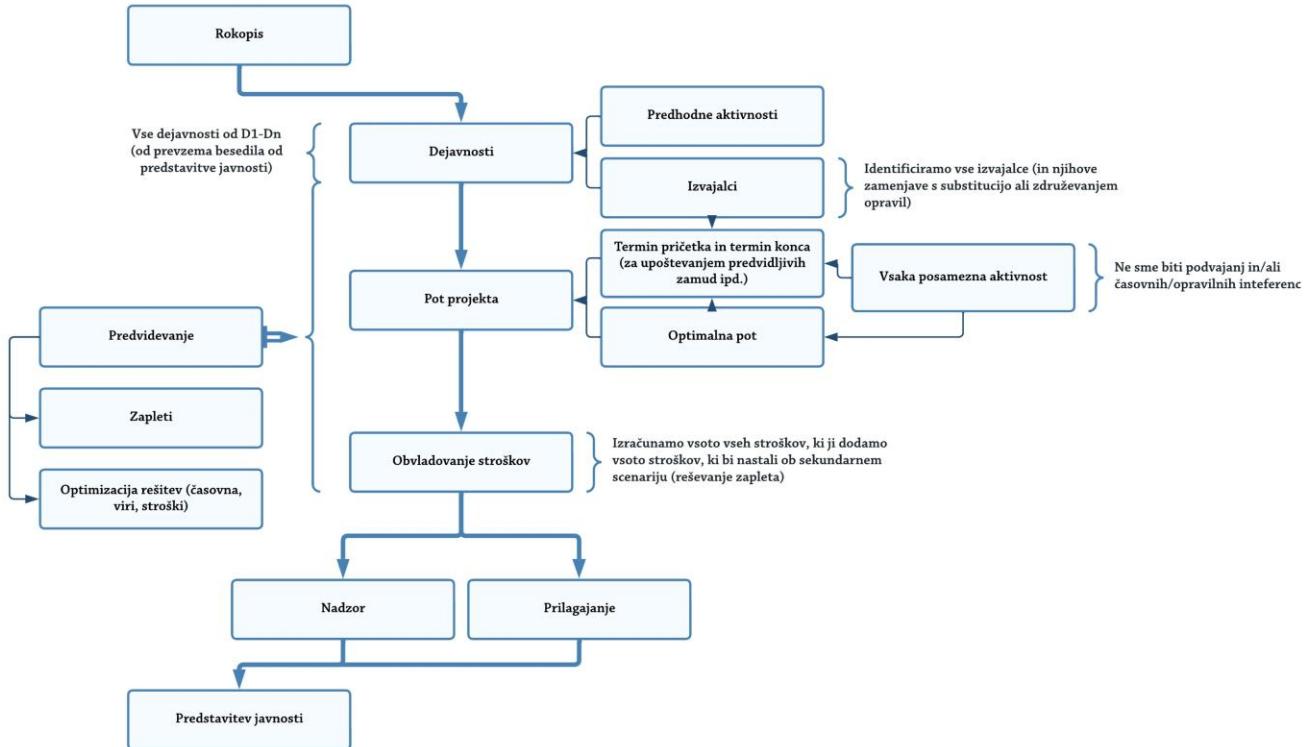
n_1 – nakup materialnih avtorskih pravic (besedila, slikovna oprema);

n_2 – vsi stroški do konca produkcijskega procesa (lektor, urednik, oblikovalec, stavec, fotograf, korektor, tisk, e-izdaja, PR ...);

n_3 – stroški podarjenih izvodov (tisk), skladiščenja in distribucije oz. vzdrževanja infrastrukture za objavo e-izdaj;

N_{4-x} – drugi predvidljivi stroški.

Odprto založništvo 3: optimiranje procesov in števila delovalnikov

Obstoječe infrastrukturno podfinanciranje odprtega založništva in topogledni manjko zahtevata od založb:

- 1) temeljito predračunavanje in strateško obvladovanje stroškov (npr. tudi s kompromisi zastran kakovosti knjižne dodelave),
- 2) optimizacijo procesov,
- 3) širitev kompetenc zaposlenih.

Kaj zapisano pomeni?

Odprto založništvo 4: kompetence sodelavcev

„Vse ostani v domači hiši“ ali več znanj in kompetenc v isti osebi, zaposleni v okviru javne službe:

- 1) Jezikovno znanje (lektor, redaktor);
- 2) Pravna znanja (avtorsko pravo);
- 3) Uredniška znanja;
- 4) Znanja s področja znanstvene komunikacije;
- 5) Znanje s področja informacijske znanosti in bibliotekarstva;
- 6) Znanja oblikovanja in tehnične priprave (prelom, priprava slikovne opreme);
- 7) Znanja s področja IT-ja, potrebna za e-objave.

Odprto založništvo 5: prednosti založniškega procesa “v domači hiši“

- 1) Brez zunanjega izvajanja, in torej na dolgi rok finančno vzdržno ali vzdržneje kot z zunanjim izvajanjem („outsourcing“ je s stališča managementa projektov izdajanja analogija izposojenim, nelažniškim finančnim sredstvom pri naložbah – vedno stane največ);
- 2) Možnost deljenja raznovrstnih opravil znotraj istega projekta: hitrejše in cenejše izdajanje, lažji management kakovosti in zagotovitev trajnega hranjenja podatkov (datotek);
- 3) Relativna objavljalna neodvisnost od zunanjega okolja in zato odpornost na nedostopnost specializiranih strokovnjakov na prostem trgu.

Viri za financiranje odprtih znanstvenih izdaj v R Sloveniji

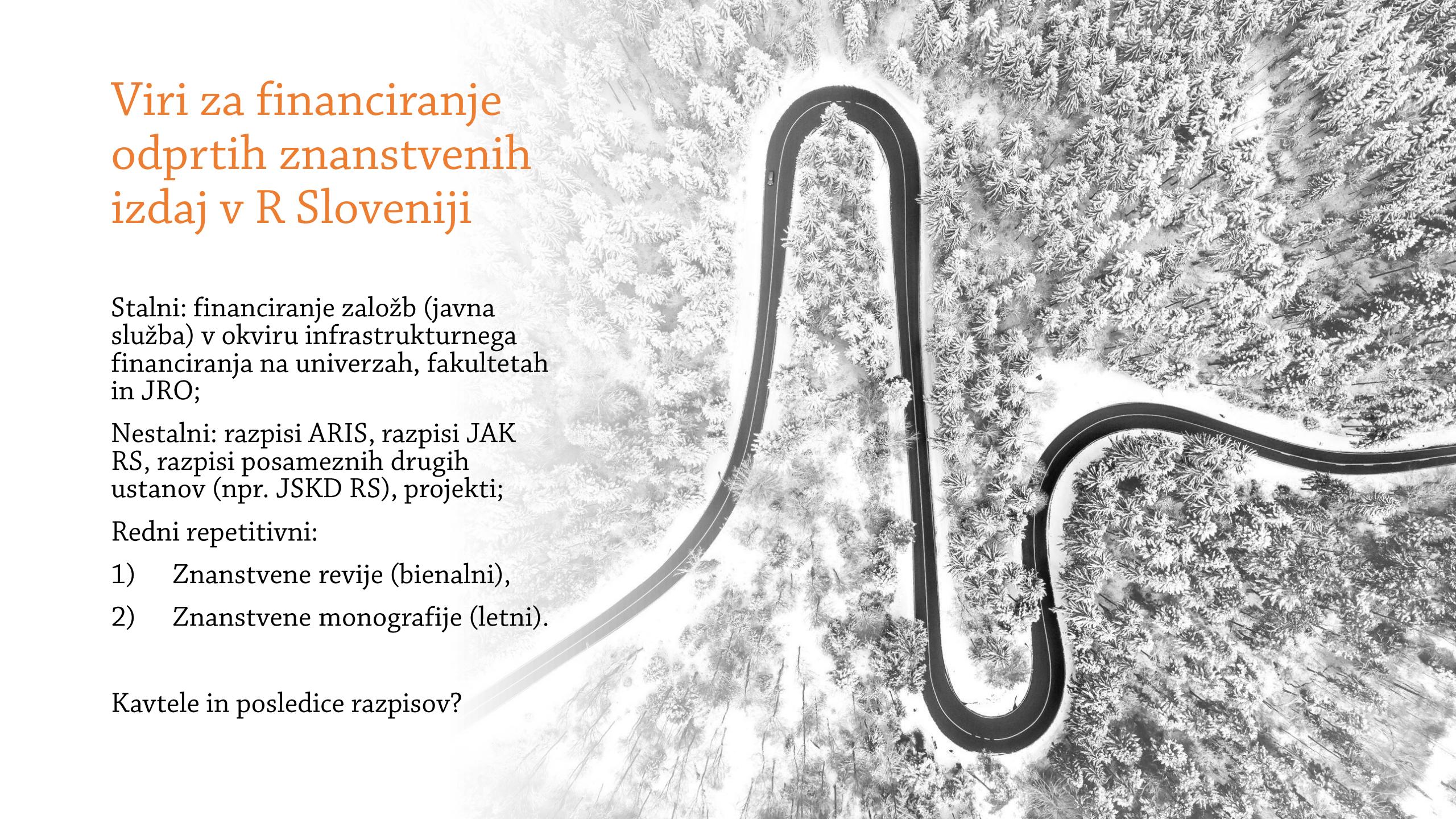
Stalni: financiranje založb (javna služba) v okviru infrastrukturnega financiranja na univerzah, fakultetah in JRO;

Nestalni: razpisi ARIS, razpisi JAK RS, razpisi posameznih drugih ustanov (npr. JSKD RS), projekti;

Redni repetitivni:

- 1) Znanstvene revije (bienalni),
- 2) Znanstvene monografije (letni).

Kavtele in posledice razpisov?

Modeli izdajanja odprtih izdaj

- 1) Diamantni odprti dostop, zgolj e-izdaja (edina obličnost, obvezni izvod oddan v NUK in brez embarga takoj po izidu dostopen v dLib) ali diamantna e-izdaja ter brezplačna tiskovina (npr. pri izdaji kot projektnem rezultatu);
- 2) Hibridni model: a) najprej plačljiva tiskana izdaja in za njo (po razprodani nakladi) b) diamantni odprti dostop do e-izdaje (obvezni izvod oddan v NUK in brez embarga takoj po izidu dostopen v dLib).

Portali odprtih izdaj v R Sloveniji

DLIB (OBVEZNOST VSEH
PREJEMNIKOV JAVNIH
SREDSTEV PO
POGODBAH Z ARIS IN
ZAKONU O OBVEZNEM
IZVODU);

PORTALI ZALOŽB:
ZALOŽBA UL, ZALOŽBA
UM, ZALOŽBA UP,
ZALOŽBA UNG, ZALOŽBA
ZRC, PEDAGOŠKI
INŠTITUT ...

Odprto založništvo v RS: Schrödingerjeva mačka

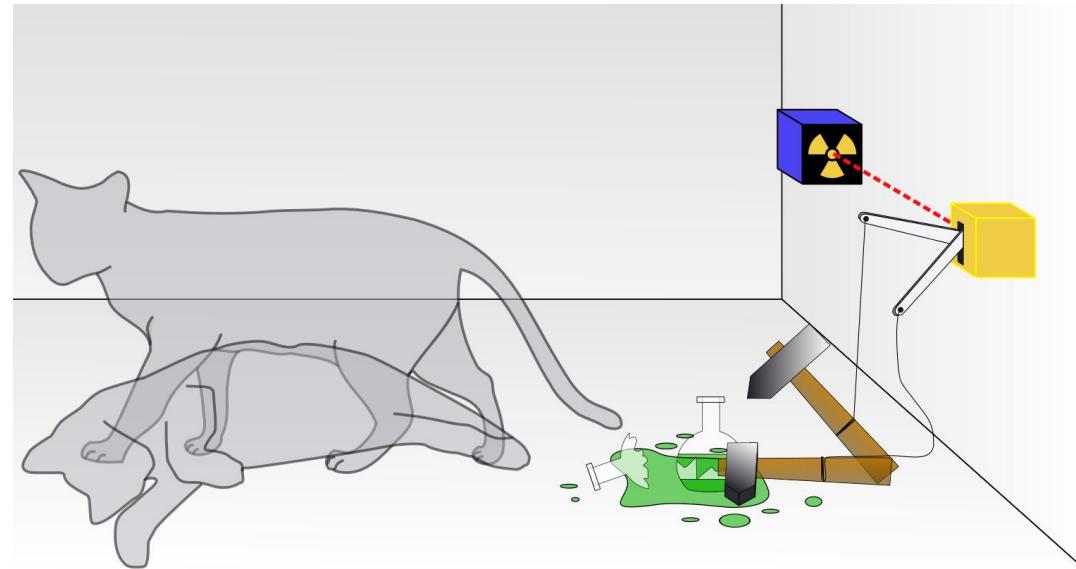
Odprto založništvo v Republiki Sloveniji je, kot je misliti, v podobno paradoksalnem, toda zagtnem položaju kot Schrödingerjeva mačka v škatli z atomskim virom: ne more vedeti, ali se bo atom razcepil, kdaj se bo razcepil, če se bo, in bo zato umrla ali preživela.

Ali pa oboje hkrati. Ali pa nič od tega.

Podobno kot odprto založništvo v R Sloveniji.

Ni jasno, koliko bodo založbe prejele za OZ oz. ali bodo sploh kaj prejele, toda hkrati morajo delovati po zakonskih določilih OZ in – preživeti na trgu. Kot Schrödingerjeva mačka.

Toda: obstaja rešitev.

PODPORA PRI UVAJANJU NAČEL ODPRTE ZNANOSTI V SLOVENIJI

Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani
Central Technical Library at the University of Ljubljana
Trg republike 3, SI-1000 Ljubljana
Slovenija / Slovenia

